

RUSYA'NIN ORTA ASYA'YA YÖNELİK SİYASETİNDE KAZAK HANLIKLARININ ÖNEMİ (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)

*Orhan DOĞAN**

Kazak Hanları ile Rus Çarları arasında -doğrudan temas yapıldığına dair- ilk resmi Rus belgeleri XVI. yüzyılın sonlarına doğru görülmektedir. Bu belgelerden biri Ruslarla ittifak yapmak, Rus uyrukluğuna geçmek ve Rus elçilerini davet etmek amacıyla Tevekkel Hanın, yeğeni Kul Muhammed'i 1594'te Moskova'ya elçi olarak göndermesiyle ilgilidir. O tarihte Tevekkel Hanın başında bulunduğu Kazak Hanlığı, güneyden Buhara Hanı Abdullah, Kuzeyden Sibiryaya Hanı Küçüm tarafından sıkıştırılmaktaydı. Rus Çarı ise Küçüm ile savaşıyordu. Kul Muhammed'in elçiliği sırasında askerî yardım konusu ile birlikte, ilk kez Kazakların Rus uyrukluğuna geçme meselesi de görüldü¹. Bu görüşmenin ardından, Mart 1595'te Çar tezkeresi yazıldı. Knyaz Feodor İvanoviç bu belgede, Kazak Hanının elçisinin talebini dile getiriyordu. Kazak elçisi, Rus Çarından "Kazakları Rus himayesi altına alması" yönünde ricada bulunmuştu². Aynı yıl içinde Tevekkel Hanın elçisi Kul Muhammed ile birlikte Rus elçisi Velyamin Stepanov Moskova'dan Tevekkel Han'a elçi olarak gönderildi³. Her iki tarafın karşılıklı göndermiş olduğu bu elçiler, Kazak-Rus münasebetlerinin gelişmesinde önemli rol oynadılar.

Kazak Hanlığı ile Rusya arasındaki siyasi münasebetler Çar I.Petro döneminde (özellikle 1700'lü yılların ilk çeyreği) daha da yoğunlaştı.

XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen değişik iç ve dış siyasi gelişmelerin sonunda, Kazak Ordalarının jeopolitik durumu önemli ölçüde

* Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi.

¹ Kazahsko-Russkiye Otnaşeniya (K.R.O.) v XVI-XVIII. vekah (Sbornik Dokumentov I. Materialov, (Pod Redaktsiyey: V.F.Şahmatov, F.N.Kireyev, T.J.Şoinbayev), Tom I, Alma-Ata 1961, Belge no: 1, s. 3-5.

² K.R.O., T.I, Belge no: 6, s. 8-10.

³ K.R.O., T.I, Belge no: 5, s. 6-8.

değiştirdi. Bu değişimin sebepleri arasında: Kazak-Kalmuk savaşlarını ve bunun sonucunda Kazak Ordalarının güney ve Kuzey batı istikametine göç etmelerini; Kazak-Kalmuk, Kazak-Başkırt, Kazak-İdil Kalmukları arasındaki toprak meselesini; aynı zamanda Rusya'nın güneydoğu bölgelerindeki sosyal, siyasi ve ekonomik durumunun etkili olduğunu gösterebiliriz. Bunun sonucunda ise Rusya'nın sınır bölgelerine zorunlu olarak göç eden Kazak kabileleri ile Rus uyruğu olan Başkırtlar, İdil Kalmukları ve Yayık Rus Kazakları aynı coğrafyada yaşamak zorunda kaldılar. Tabii ki bu durum bir takım gelişmelere de sahne oldu. Örneğin, Göçebe Kazak kabileleri ticaret yollarından uzaklaştırıldı, bölgede hayvan yetiştirilecek otlak alanları daraltıldı, göçebe yollarının güzergahları değişti. Bu jeopolitik gelişmeler göçebe topluluklar arasında otlak meselesi ve ticari yollara ulaşma bakımından önemli anlaşmazlıklara yol açtı. Bu durum XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde İdil'in güney bölgeleri, Yayık kıyıları, Batı Sibirya, Kazak toprakları, Kalmuk toprakları ve Orta Asya'nın komşu bölgelerinde silahlı çatışmaların ortaya çıkmasına sebep oldu⁴.

XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başlarında Kazak Ordalarının en uzun sınır komşusu Rusya olmuştu. XVI. yüzyılın sonundan itibaren İdil' in aşağı kısımları, Yayık'ın güney bölgeleri ve Sibirya'daki topluluklar resmi olarak Rus uyruğu olsalar da, Çarlığın bu dönemde söz konusu bölgelerde etkisinin az olduğu bilinen bir gerçektir. Batı Sibirya'nın Rusya'ya katılma süreci XVII. yüzyılın başında sona ermişti. Çarlık hükümeti bu bölgedeki pozisyonunu güçlendirmek ve doğu sınırlarının güvenliğini sağlamak amacıyla Tümen (1586), Tobol (1587), Tar (1594), Tomsk (1604), v.d. bir çok şehir ve kaleler kurmuştu⁵.

Rus idaresindeki kolonizasyonların ön karakolları olan yukarıda adı geçen şehirler, güneydoğu bölgelerinde Rusya'ya sadık olan İdil Kalmukları, Başkırtlar, Sibirya Tatarlarına ait toprakların içinde kalıyor ve Rus sınır hattının bazı bölgelerinde, Küçük ve Orta Orda göçebe Kazaklarının topraklarına yaklaşıyordu. Söz konusu şehirler bölgenin askeri, idari ve ticari merkezleri olarak, buradaki toprakları iskan eden topluluklar ile Rus halkı arasındaki münasebetlerin gelişmesine yardımcı oluyordu. Rus Askeri keşif ekibinin yukarı İrtiş yönünde ilerlemesinin hızlanması Kalmukların tepkisine sebep oldu. Bu durum bazı bölgelerde Rus ve Kalmuklar arasında askeri çatışmaların çıkmasına yol açtı.

⁴ Orhan, Doğan, Ebu'l-Hayır Han Dönemi Kazak-Rus Münasebetleri (1718-1748), (Basılmamış doktora tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 52.

⁵ V.Ya., Basın, - A.S., Yelagin, İstoriya Goradov Kazahstana Semipalatinsk, Alma-Ata, 1984, s. 9; İstoriya Kazahstana (Oçerk), Almatı, 1993, s. 175.

1713 yılında Sibirya Valisi Matvey Gagarin, Tobolsktan başlayarak İrtiş nehri boyunca Yarkent'e kadar uzanan yeni Rus kalelerinin inşaatı projesiyle I. Petro'ya başvurdu⁶. Gagarin'in bu proje önerisini de göz önünde bulunduran I. Petro, XVIII. yüzyılın başlarında bölgeyi kolonize etmek amacıyla yukarı İrtiş ve doğudaki toprakları ele geçirmeye karar verdi. I. Petro, Hindistan, Çin, Afganistan, İran ve diğer ülkelerle ekonomik ve politik münasebetler kurmak için, en yakın köprü görevini yapan bu bölgede yer edinmenin önemini çok iyi anlıyor ve şöyle diyordu: "Rusya'dan geçen Avrupa-Asya ticaret yolu, Rus sanayisinin başarısı için çok etkili olacaktır"⁷. Önce Kalmukistan ile, onun çöküşünden sonra ise Çin, Hindistan, Afganistan ve İran'la sınır komşusu olan Kazak Ordalarının toprakları, çoktan beri onlarla ekonomik ve politik bağ kurmaya hevesli Rus devleti için büyük bir öneme sahipti. Ayrıca I. Petro'nun, Kazak topraklarını ve Orta Asya'yı Rusya'ya dahil etme düşüncesi, Kafkasya'da Rusya'nın durumunu pekiştirebilirdi⁸.

Böylece I. Petro'nun doğu siyaseti düşüncesi, Osmanlı İmparatorluğu ile yapmış olduğu ve başarısızlıkla sonuçlanan 1711 Prut Savaşı sonrasında daha da kuvvetlendi. Prut mağlubiyeti, Rusya'nın Karadeniz yönünde ilerlemesine son verdi. I. Petro'nun Orta Doğu'ya, oradan da efsanevi zenginlikleriyle ünlü Hindistan'a ulaşabilme düşüncesi, Orta Asya hakkında edindiği bilgilerden sonra oluştu. 1713 yılında Türkmen Hoca Nefes'in verdiği bilgiler ve Hive Elçisi Aşurbek'in "kum şeklinde altın" çıkarıldığına dair açıklamaları Rus Çarının iştahını kabartmıştı. Türkmen tüccarı Hoca Nefes'in Rus yetkililere verdiği bilgiye göre bu altın kaynaklarının Hazar Denizi'ne dökülen Amuderya'nın aşağı mecrasında ve Yarkent şehri civarında bulunduğu yönünde idi⁹. Bu bilgileri destekleyen Sibirya Valisi Matvey Gagarin de bu kentin Kalmuklar'ın hakimiyetinde olduğunu ve kent civarında ise 30.000 Kalmuk ordusunun bulunduğunu bildirerek bu kenti ele geçirmeyi I. Petro'ya tavsiye ediyordu¹⁰.

Asya ülkeleriyle ticaret güvenliğinin sağlanması ve Batı Sibirya'daki toprakların korunması bakımından, yeni kalelerin yapılması hususunda I. Petro'ya ısrarlı isteklerde bulunuldu. Bütün bu gelişmeleri göz önünde bulunduran I. Petro, Kazak bozkırlarında Ruslar'ın durumunu güçlendirmek amacıyla Rus Hükümetinin çalışmalarını hızlandırdı. Çünkü Kazak toprakları,

⁶ Basın, -Yelagin, İstoriya Goradov..., s. 9.

⁷ Basın, -Yelagin, a.g.e., s. 9-10.

⁸ İstoriya Kazahskoy SSR, T. 3, Alma-Ata, 1979, s. 25; V.Y., Basın, Rossiya i Kazaskiye Hanstva v XVI-XVIII.VV., Alma-Ata, 1971, s. 69.

⁹ A. I., Maqşayev, İstoriçeskiy Abzor Türkistana i Nastupatılnavo Divijeniy v Yivo Russkih, Sankt-Petersburg, 1890, s. 46-47; İrina, Yerofyeyeva, Han Abulhair (Polkovadets, Pravitel, i Politik), Almatı, 1999, s. 71; İstoriya Kazahskoy SSR, T. 3, s. 26.

¹⁰ Basın, - Yelagin, İstoriya Goradov..., s. 10.

aynı zamanda Rusya'nın doğu politikasını gerçekleştirmek için bir araçtı. I. Petro Orta Asya Hanlıklarında ve Kazak Ordalarında politik etkinliğini sağlamlaştırmaya çalışıyordu. Bu bağlamda Sibirya Valisi M. Gagarin'in önderliğinde, Kazak Ordaları ile münasebetlerin kurulması için gerekli diplomatik faaliyetleri başlattı. Bunun yanında, kalelerin ve istihkam hatlarının yapımı için İrtiş Nehrinin yukarısına askeri birlikler göndermeye başladı¹¹.

Böylece Rus Hükümdarlarının daha Korkunç İvan döneminden başlayarak hayal ettikleri büyük ipek yolu, Osmanlı İmparatorluğu topraklarından değil, Rusya toprakları üzerinden geçebilecekti. Rus Çarlarının bu düşüncesi zaman zaman İngiltere ve Hollandalı tüccarlar tarafından da dile getirilmişti. Onlar, ticaretin Rus toprakları üzerinden zengin Hindistan'a kadar ulaşabileceğini yazıyorlardı¹².

Bu düşünceler doğrultusunda Petro'nun doğu siyaseti ile ilgili yapmış olduğu planların sınırları, M. Gagarin'in projeleri kapsamında, Mayıs 1714 yılında belirlenmiş oldu. Haziran 1715'de Yarbay Buhgolts başkanlığındaki Askeri Keşif Kolu Tobolsk'tan hareket etti¹³. I. Petro, 29 Mayıs 1714'de Hive'ye de bir askeri keşif kolu gönderilmesi talimatını verdi. Bu keşif kolunun başkanlığını kendisinin şark danışmanı olan Aleksandr Bekoviç Çerkasskiy'e verdi. Çerkasskiy 1900 asker ile Amuderya'nın aşağı mecrasını araştırdı. Ancak 1715'de Astrahan'a döndü ve I. Petro'dan takviye istedi. 1716'da takviye edilen keşif kolu 6565 askerle Hive Şehrine geldi. Hive Hanı, bu ekibi başta Çerkasskiy olmak üzere bütün askerleri ile birlikte öldürttü¹⁴. Böylece I. Petro'nun emriyle gerçekleştirilmiş olan bu askeri keşif kollarının Orta Asya'daki faaliyetlerinden beklenen sonuç elde edilemedi. Ancak bu askeri keşif ekibinin, Kazak-Rus sınırlarında yapmış oldukları istihkam hatları ve kalelerin, daha sonraki dönemlerde Rusya'nın Orta Asya'ya açılmasında bir üs olarak kullanıldığını düşünürsek, Rusların bu harekatta sonuç olarak başarılı olduklarını söyleyebiliriz. Bu durumda göçebe Kazaklar, XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde, Kuzeybatı sınırında Yayık ırmağı boyunca ve Yayık kasabasına kadar Rus askeri istihkamlarıyla karşılaşmış oldular.

¹¹ Basın, - Yelagin, *İstoriya Gorodov...*, s. 13.

¹² Yerofeyeva, *Han Abulhair...*, s. 71.

¹³ İ. Ya., Zilatin, *İstoriya Djungarskova Hanstva (1635-1758)*, Moskova, 1983², s. 226; J.K., Kasımbayev, "Ekspeditsiya Buhgoltsa İ Sazdaniye Priirtışkih Krepastey v Naçale XVIII. Veka.", *İstoriçeskiy Nauki*, Alma-Ata, 1974, s. 35.

¹⁴ Baymirza, Hayit, *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 46.

XVIII. yüzyılın başında, Bozkırda 600 verst'lik¹⁵ bir kıyı uzunluğunda sadece iki Rus istihkamı bulunuyordu. Yayık Rus Kazaklarıyla meskun olan bu istihkamların ilki Guriyev, ikincisi Yayık kasabalarıydı. 1725 yılında bu iki kasaba arasında, Sakmar ırmağının Yayık'a döküldüğü yerde, Sakmar-Kazak köyü adı verilen yeni bir istihkam daha inşa edilmişti. Albay Zaharof'un yazışmalarından anlaşıldığına göre yukarıda sözü geçen istihkam noktalarının nüfusu, zikredilen tarihte Yayık Rus Kazağında ibaret olmak üzere, toplam 3192 kişi idi¹⁶. Çar hükümeti, Orta Asya Kazak Ordaları ve Kalmukistan ile Siyasi ilişkiler kurmak ve göçebe baskınlarına karşı sınır savunmasını güvence altına almak maksadıyla, daha önce de Yukarı İrtiş boyunda stratejik savunma noktaları kurmuştu. İrtişin yukarısındaki hattı tayin eden bu savunma noktaları arasında Yamişev (1716), Omsk (1716), Jelezinsk (1717), Semipalatinsk (1718), Öskemen (1720), Kolbasinsk, Ust-Komenegorsk (1720) kalelerini ve diğer savunma istihkamlarını gösterebiliriz. Kazak topraklarındaki bu savunma hatları Rusya'nın Sibirya topraklarının sınırını oluşturmaktaydı¹⁷. XVIII. yüzyılın 20'li yıllarında Sibirya topraklarına ilk kez Rus düzenli ordusunun iskan edildiği ve XVIII. yüzyılın 40'lı yıllarının ortasına kadar bu topraklarda 148 kurmay subayı da dahil olmak üzere toplam 5138 kişiden oluşan bir süvari ve üç piyade alayının yerleştirildiği belirtilmektedir¹⁸. Böylece Omsk'tan başlayarak Yamişev kalesine kadar devam eden İrtiş nehrinin orta bölgeleri, Rusya ile Orta Orda Kazakları arasındaki sınırı oluşturmuştu. Bununla birlikte İrtiş'in yukarı bölgelerinde - Semipalatinsk ve Ust-Kamenegorsk kalelerinin inşa edildiği yerde ve de İrtiş'in bozkır tarafındaki sol kıyısında- Kalmuk hükümdarlığı altındaki topraklara Rus kaleleri ve karakolları inşa edilmişti. Kuzeydeki göçebe Kalmuklarla, Orta ve Büyük Kazak Ordalarının sınırı buradan başlıyordu. Sonuçta 888 verst uzunluğunda İrtiş Askeri İstihkam Hattı kurulmuş oldu. Bu hat içinde 5 kale, 10 ileri ön karakol, 29 istihkam ve 35 fener yer alıyordu. Kalelerin birbirine olan uzaklığı 220 verst idi¹⁹. 1724 yılında İrtiş üzerindeki kalelerin savunmasını 197'si Omsk kalesinde, 55'i Jelezinskiy, 132'si Yamişev, 284'ü Semipalatinsk, 114'ü ise Ust-Kamenegorsk kalelerinde yerleştirilmiş olan toplam 782 Rus

¹⁵ 1 Verst = 1.06 km. Bk. *Rusça-Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1989, s. 74.

¹⁶ Vitevski V.N., *İ.İ. Neplüyev i Orenburgskın Kray v Prejnem Yevo Sastav Do 1758 Goda*, T. I, Kazan, 1897, s.248.

¹⁷ J. K., Kasımbayev - Ş. F., Muhamedyarov, "Verhneirtışkiye Ukrapleniya v Sistema Mejdunarodnih Atnaşeniy v Tsentralnoy Azii (Ptaroya Palavine XVIII.vv.)", *İz İstorii Mejdunarodnih Atnaşeniy v Tsentralnoy Azii*, Alma-Ata, 1990, s. 83; Ziyayev, H.Z., *Ekonomiçeskiye Sıvyazi Sredney Azii Sı Sibiryu v XVI-XIX. vv.*, Taşkent, 1983, s. 83; Basın, - Yelagin, *İstoriya Gorodov...*, s. 14.

¹⁸ Krillov, İ.K., *Tsevetuşkiye Sostoyaniye Fsyö Rossiskova Gasudarstva*, Moskova 1977, s.261.

¹⁹ Ziyayev, *Ekonomiçeskiye Sıvyazi...*, s.83-84.

Kazağı yapmaktaydı²⁰. Bu kaleler Rus-Kalmuk, Kazak-Kalmuk ve Kazak-Rus münasebetlerinin gelişmesiyle doğrudan bağlantılıydı. Bu kaleler daha sonraki yıllarda Kazak Ordalarının özellikle de Küçük ve Orta Orda Kazaklarının Kalmuklara karşı savunulmasında ve daha sonra da Kazakların Rusya'nın himayesine girmesinde önemli rol oynamışlardır.

Böylece XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Rus müstahkem hatları Ural'ın doğusunda ve Batı Sibiry'a da tamamlanmış oldu. O dönemde Kazakların en yakın komşuları İdil Kalmukları, Başkırtlar, Karakalpaklılar ve diğer göçebe topluluklar idi. Bilindiği gibi söz konusu topluluklarla Kazaklar arasında tarihten gelen toplumsal, siyasi ve kültürel münasebetler vardı.

Rusya'dan Sibiry'a ve Orta Asya'ya giden ticaret yolları Kazak Ordaların'dan geçiyordu. Tobolsk'tan başlayıp Orta Asya'ya uzanan ticaret yolu İrtiş'ten İşim tepelerine, Oradan Uludağ yakınlarından Sarı-su boyunca Türkistan'a, daha sonra da Sırderya'dan geçerek Buhara'ya ulaşmaktaydı. Diğer bir kervan yolu, Kazan'dan başlayıp Kama üzerinden, Oradan Başkırt Topraklarından geçerek Ufa ve Ural tepelerinden İrgiz'e, Oradan da Talas-Aladağı üzerinden Taşkent'e ulaşmaktaydı. Orta Asyalı tacirler bu güzergahları takip edip Rusya ile Kazak Ordaları arasında aracılık yapıyorlardı²¹.

Yukarıda da ayrıntılı olarak açıklandığı gibi I.Petro, doğu siyaseti felsefesi içinde elde etmek istediği Kazak Ordaları ve toprakları üzerine bir dizi askeri keşif kolları göndermiş ve bu sayede rakiplerini her bakımdan tanıma fırsatı bulmuştu. Petro, doğu siyasetini uygularken özellikle ticareti geliştirme açısından Kazak Ordalarına büyük önem vermekteydi. O, 1722'de yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu: " O ülke²², bütün Asya ülkeleri ve topraklarının anahtarı ve kapısıdır; ve bu sebeplerden dolayı O ülkenin, Rusya'nın himayesi altında bulunması gerekir. Çünkü sadece bu ülke üzerinden Asya ülkeleriyle irtibat sağlanabilecek ve bu da Rusya tarafına büyük ölçüde yararlar getirecektir"²³.

Bilindiği gibi, I.Petro'nun Doğu'ya girmek için askeri keşif yoluyla yapılan ilk teşebbüsleri sonuçsuz kalmıştı. Daha sonra O, Kazak Ordaları ve Orta Asya devletleriyle münasebetlerinde diplomatik yollara başvurarak, ticaret kervanlarına emniyetli yollar açmak istedi. Bu bağlamda ilk olarak 1719 yılında

²⁰ Krillov, a.g.e., s.274-275; J.K., Kasımbayev, Pod Nadejnyuy Zashitu Rossi, Alma-Ata, 1996, s. 20-28.

²¹ K.R.O., Tom 1, s.IV.

²² Kazak toprakları.

²³ K.R.O., T.I, Belge no: 24, s. 31.

Koimakov, Urusov, ve Samov'un komutasındaki bir ekibi, Zaysan ve İrtiş'in havzasını araştırması için gönderdi; daha sonra Kalmuk topraklarına elçi olarak iki kez İvan Çeredov (1713-1720) ve Unkovski (1722) gönderildi. Bunları takiben Florio Benevi'nin Fars ve Buhara'ya diplomatik misyonu gerçekleşti. İşte bütün bu ve buna benzer Rusya'nın dış siyasi münasebetleri, Rus-Kazak ve Rus-Orta Asya münasebetlerinin gelişmesine yardımcı oldu²⁴.

Bu dönemde Kazak-Rus münasebetlerinde, devamlı olarak tarafların barış içinde yaşamak istediklerini ve birbirleriyle ticari münasebetlerini geliştirmek için her türlü diplomatik yollara baş vurduklarını görüyoruz. Ancak Rus idari makamlarının temkinli siyasetleri, Kazak Hanlarını pek tatmin etmiyordu. Çünkü Kazaklar, Kalmuklarla yaptıkları savaşlarda Ruslar tarafından kendilerine gerçek bir destek verilmesini istiyorlardı. Ancak bu destek hiçbir zaman sağlanmadı. 1725 yılında I. Petronun ölümünden sonra, Rusya ile Kazak Ordaları ve Orta Asya arasındaki münasebetler zayıfladı. I. Petro'nun Doğu siyaseti ve özellikle de Kazak Ordaları ve toprakları ile ilgili düşünceleri, kendinden sonraki idareciler tarafından mütemediyen uygulanmaya başlandı. Böylece, Kazak Hanlarıyla kesilmiş olan görüşmeler XVIII. Yüzyılın 20 ile 30'lu yıllarında tekrar yenilendi.

Yukarıda zikredilen tarihlerde Kazak Ordalarının iç ve dış siyasi durumu çok ağır ve karmaşık bir halde idi. Moğolistan ve Tarbagatay topraklarında kurulan Kalmuk askeri-feodal devleti, Kazak bozkırlarına doğru akınlarını arttırmıştı. Kalmuklar, Kazaklara karşı en büyük seferini 1723-1727 yıllarında gerçekleştirdiler. 1723 yılı başlarında Kazak Ordalarına saldıran Kalmuk askerlerine karşı, Kazaklar kararlı bir direniş gösteremediler. Kalmuk orduları, Büyük Cüz'ü ve Orta Cüz'ün büyük bir kısmını istila ederek Türkistan ve Taşkent'e kadar indiler. O sıralarda Kalmuklar askeri bakımdan Kazaklardan üstündü. Kazaklara göre daha iyi silahlanmışlardı, topları vardı. Çin üzerine düzenledikleri seferler sonucunda daha iyi bir savaş deneyimine sahiptiler. Bu sebeplerden dolayı Kazakların direnişini kolaylıkla kırdılar. Kaçıp da kurtulamayan Kazaklar, Kalmuklar tarafından acımasızca öldürüldüler. Büyük ve Orta Cüz'ün bazı yörelerinde nüfusun tamamını katleden Kalmuklar, geri kalanlarını ise köle olarak götürdüler. Orta ve Büyük Cüz Kazaklarının çoğu Hodjent, Karakalpakya ve Hive'ye, doğu ve güney bölgelerde meskun olan Kazakların bir kısmı da Rusya sınırına doğru göç ettiler. Aralarında açıklık

²⁴ Uçebnoye Pasobiye Po İstorii Kazahstana s Drevneysh Vremen Do Naşih Dney, İnstiut İstorii i Etnologii İM.C.Ç. Valihanova, Akademii Nauk Respubliki Kazahstan, Alma-Ata 1992, s.51.

başladı, açıklıktan göçebelerin çoğu öldü. Kalmuk Hontayşası²⁵, Kazakları takip ederek 1725 yılına doğru Sayram, Türkistan ve Taşkent'e kadar gelip Küçük Cüz'ü tehdit etmeye başladı. Bu seferin hemen ardından, İran Şahı Nadir'in orduları güney-batıdan Orta Asya'ya doğru ilerlemeye başladı. Orta Asya şehirlerinden birçoğunu ele geçiren İran askerleri, güneydeki göçebe Kazakları tehdit ederek Buhara'ya doğru yaklaştı. Kalmuk Tayşileri tarafından, Kazak göçebe köylerine batıdan ve Volga nehri kıyılarından ardi arkası kesilmeyen akınlar düzenlenmekteydi. Kazaklarla Başkırlar arasında da sık sık çatışmalar oluyordu; Kazaklarla Sibiryaya ve Ural Rus Kazaklarının araları da iyi değildi. Bu dönemde Büyük Cüz, Kalmukların hakimiyetine girmişti. Küçük ve Orta Cüz de ayrı ayrı Sultan ve Batırların eline geçerek parçalanmışlardı²⁶. Bu şartlar altında meralar azalmış, halk yokluk içine düşmüştü. Çaresiz kalan Kazak halkı, bu durumdan kurtulmanın yollarını arıyordu. Kazak Hanlarının aralarındaki çekişmeler ise Kazak boylarının düşmana karşı birleşmesini engelliyordu. Kazak halkının esir düşmemesi için Kalmukları yok etmeleri gerekiyordu. Fakat bunu gerçekleştirmek zordu. Çünkü Kazaklar, ülkelerini Kalmuk baskılarından korumak ve istila edilen bölgeleri geri almak için, geçmişte Kalmuklarla yapmış oldukları savaşlarda sürekli başarısız olmuşlardı. Çaresiz kalan Kazaklar, "denize düşen yılanı sarılır" misali, güçlü komşusu Rusya'nın yardım etmesini bekliyordular. Tabii ki Kazakların içine düştüğü bu çaresiz durum Rusların çıkarlarına da uymaktaydı. Kazaklar Hive ve Buhara gibi öteki komşularından ve soydaşlarından yardım bekleyemezlerdi, çünkü Onlar da iç feodal savaşlardan baş kıldırıyor, esaret altına düşme tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorlardı.

Bu sıralarda Ebu'l-Hayır Han Küçük Cüz'ün tamamı üzerinde kendi hakimiyetini sağlayamamıştı. Kendisinden başka aynı Cüz üzerinde Sultanlar, Batırlar ve Nuralı de hak iddia ediyordu. Orta Cüz'ün ise Semeke ile Küçük adında kendi Hanları vardı. Bütün bunlar Kazak Ordaları'nın feodal parçalanmasını arttırıyordu. Kalmuklarla yapılan ağır savaşlar ise Kazakların gücünü temelden sarsmaktaydı.

1727 yılında Kalmuk Hükümdarı olan Galden Tseren' den sonra, Kazak Ordalarının dış siyasi durumu daha da ağırlaştı. Çünkü yeni hükümdar, Kazak

²⁵ Kalmuk Hanlığında idaredeki en yüksek kademedeki kişiye verilen ünvan. Bkz. **Kazak Tili'nin Tüsindeirme Sözdüğü**, (Red. A.İ. Iskakov), C. VII, Almatı 1983, s.459.

²⁶ **K.R.O.**, Tom 1, s.V.; Tınışbayev, **İstoriya Kazahskogo Naroda**, Alma-Ata, 1993, s.188; **K.R.O.**, T. 1, Belge No: 33, s.49; Belge No: 62, s.126; A.İ., Levşin, **Opisaniye Kirgiz-Kaysakskih İli Kirgiz-Kazaçih Ord i Stepey**, T. 2, Sankt-Peterburg, 1832, s. 69; V.V., Bartold, **Oçerk İstori İ Semireçya**, Semireçya Oblast. 1898, s. 95; V.A., Moisyeyev, **Djongorskoye Hanstva i Kazaki (XVII-XVIII. vv.)**, Alma-Ata, 1991, s.73; Levşin, a.g.e., T. 2, s.69-70; Levşin, a.g.e., Almatı, 1996², s. 167; Tınışbayev, **İstoriya Kazahskogo Naroda**, s.189-191.

Ordalarına karşı istila politikasını sürdürüyordu. Bu dönemde Kalmukların Kazak toprakları üzerine düzenlediği saldırılar arttı. Çaresiz kalan Ebu'l-Hayır Han, ülkesinin derebeyliklere ayrılması karşısında ve aynı zamanda ağırlaşan dış siyasi meselelerini çözümlmek gayesiyle Rusya ile yakınlaşmaya karar verdi.

Ebu'l-Hayır Han, Orta Cüz üzerindeki iktidarı istikrarsız olmasına karşın, Moskova ile görüşme meselesini kendi üzerine aldı. Görüşmelerde başarı sağlayabilmek için bilinçli olarak kendi rolünü abartıyordu. Kalmuk istilası dışında kalan tüm Kazak Ordaları'nın Hanıymış gibi davranıyordu. Kendi elçisini Rusya'ya gönderdiğinde, Anna İvanovna'ya, kendisini "Orta ve Küçük Cüz Hanı" olarak tanıtıyordu²⁷.

Ebu'l-Hayır Han'ın direktifleri doğrultusunda hareket eden elçiler, bağımsız hanlıkları, şehirleri ve boy birliklerini ve bunların han ve sultanlarının adlarını sayarak Hariciye Nezareti Heyetine "bu göçebe ve şehir hanlarının tamamının Ebu'l-Hayır Han'ın itaati altında bulduklarını" söyleyerek ikna etmeye çalışıyorlardı²⁸.

Ebu'l-Hayır Han'ın bu girişimlerini çok sayıda ileri gelen feodaller da desteklediler. Ama feodal çevrelerinde çok güçlü bir de muhalefet vardı. Bu muhalefetin direncini kırmak kolay olmadı. Ancak Rusya uyruklığına geçme yanlıları üstün çıktı.

Rusya'nın himayesi altına girme eğilimleri Küçük Cüz' de daha ağır basıyordu, çünkü Orta ve Büyük Cüz'e nazaran, Küçük Cüz'ün toprakları Rusya'ya daha yakındı. Ayrıca Küçük Cüz uzun yıllardan beri Rusya ile ticari ve ekonomik ilişki içindeydi.

Küçük Cüz Hanı Ebu'l-Hayır, 8 Eylül 1730'da İmparatoriçe Anna İvanovna'ya bir mektup gönderdi, bu mektupta şöyle diyordu: "... Biz, Ebu'l-Hayır Han ... itaatimizdekiler ile... Orta ve Küçük Cüz Kazak halklarıyla birlikte sizin hizmetinizdeyiz ve sade halkla birlikte sizin himayenizi talep ediyoruz..."²⁹.

Rus uyruğuna geçme eğilimlerinin ekonomik sebepleri de vardı. Kazaklar uzun yıllardan beri ekonomisi daha gelişmiş bir ülke olan, Ruslarla ticari münasebetler kurmuşlardı.

²⁷ **K.R.O.**, Tom 1, s. V-VI; ayrıca Bkz. **Belge no: 33**, s.48-86.

²⁸ **K.R.O.**, T.I, **Belge no: 26**, s. 35-37.

²⁹ **K.R.O.**, T.I, **Belge no: 25**, s. 35.

Batıya doğru ilerleyen Kalmuklar Kazak Ordaları'nın yerleşik tarım sahalarına kadar gelmiş buraları yakıp yıkmışlardı. Önce Taraz şehrini daha sonra Sayram, Taşkent ve Türkistanı ele geçiren Kalmuklar, tarım merkezlerini tamamıyla yıkmışlardı. Sırderya üzerine gelen Kalmuklar Kazak Ordaları ile Orta Asya kervan yolunu kesmişler; Hive, Buhara ve Kokant arasındaki ticari bağları da kesmişlerdi. Böylece Küçük Cüz'ün güney bölgelerinde oturan Kazaklar ürettikleri hayvan ürünlerini Orta Asya'nın yerleşik merkezlerine götüremiyor, kendi mallarına karşı zanaatçıların ürettiği malları ve hububatları alamıyorlardı. Bütün bu gelişmeler Kazak Ordalarının ekonomisini Rusya'ya yakınlaştırmıştı. Çünkü diğer komşu ülkelere nazaran yalnızca Rusya, göçebe hayvancılıkla geçinen Kazak halkının zanaat, sanayi ve hububat ihtiyaçlarını karşılayabilirdi³⁰.

Ebu'l-Hayır Han'ın ricasına cevap olarak, başta Hariciye Nezareti mütercimi A.İ.Tevkelev³¹ (Kutlu Muhammet) olmak üzere, 1731 yılında Peterburg'tan bir elçi heyeti Ebu'l-Hayır Han'a gönderildi. Heyet, Kazakların Rusya uyrukluluğuna kabul edilmesi ile ilgili Anna İvanovna'nın himaye tezkeresini de getirdi³². 7 ve 10 Ekim 1731 tarihlerinde A.Tevkelev'in de katıldığı, Ebu'l-Hayır Han ve beyleri arasında bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda Tevkelev, kendilerine İmparatoriçe tarafından Rus uyrukluluğuna kabul edildiklerini duyurdu. Daha sonra Ebu'l-Hayır Han Kur'an üzerine el basarak Rusya uyrukluluğuna geçtiğine dair yemin etti. Bunu takiben Kazakların ileri gelen aşiret reislerinden 27 kişi daha yemin etti. Fakat bunların dışında bazı ileri gelen aşiret reisleri ise bu duruma karşı gelerek aşırı bir şekilde bu gruba muhalefet ettiler³³.

Ebu'l-Hayır Han Rusya tabiiyetine geçmekle hem komşu ülkelere karşı Kazak Ordalarını güvence altına almak, hem de kişisel menfaat gütmekteydi. Rusya'nın desteğini arkasına alarak hanlıktaki hakimiyetini güçlendirip hükümdarlığını hanedanlığa çevirmek istiyor ve Küçük Cüz sınırlarını aşmayı hesap ediyordu. Ayrıca boy başkanlarının nüfuzunu kırmak ve onları kendi hanlık idaresi altına almak için Rus hükümetinin kendine yardım etmesini umuyordu. Rusya'ya katıldıktan sonra, kendisi sağ oldukça rakip sultanlardan hiç birinin hanlık unvanı üzerinde hak iddia edemeyeceğini çok iyi biliyordu.

³⁰ K.R.O., Tom 1, s. VII.

³¹ Hariciye Nezareti mütercimi, daha sonraki dönemlerde Tümgeneral, Orta Asya'da Çarlığın koloniyal politikasına aracılık etmiştir. Bkz: *Proşloye Kazahstana v İstočnikah i Materialah, Sbornik I*, Almatı 1997, s. 362.

³² K.R.O., T.I, Belge no: 29, s. 41; K.R.O., T.I, Belge no: 30, s. 42-44. Bu belge için ayrıca Bkz. *Materiali Po İstorii Političeskogo Stroya Kazahstana*, T. I, Belge No: 4, Alma-Ata, 1960, s. 13-16.

³³ K.R.O., Tom 1, Belge no: 33, s. 50-54.

Ebu'l-Hayır Hanın hayalleri daha da uzağa gidiyordu. Rus Çarının kendisini tüm Kazak Ordaları'nın Hanı yapmasını bekliyor ve bu hususta çaba harcıyordu. Ebu'l-Hayır'ın bu düşünceleri belgelere çok iyi bir şekilde yansıtılmıştı. Örneğin, Tevkelev'in Kazak yöneticileriyle yapmış olduğu konuşmalar, bunu çok açık bir şekilde göstermektedir³⁴.

Ebu'l-Hayır ile Rusya arasındaki görüşmeler yapılırken Küçük ve Orta Cüz batırlarından Bukenbay, Janıbek, İset ve diğerlerinin rolü büyük olmuştur. Bu batırlar büyük boy birliklerini idare ediyorlardı. Fakat Ebu'l-Hayır'ın karşısında olan sultanlar ve boy başkanları, doğal olarak Rusya'ya tabii olmaya karşı çıktılar. Bunlar içinde, Rus tabiiyetine geçmekle Ebu'l-Hayır'ın hakimiyetinin güçleneceğini düşünen Batır Sultan en sert davrananlardandı. Rus uyrukluluğuna geçmekle halk üzerindeki hakimiyetinin azalacağını hisseden bazı boy başkanları da Batır Sultanın yanında yer aldı. Böylece, Rus uyrukluluğuna geçme sorunu ile ilgili kavgalar ülke içindeki iki feodal kanadın iktidar savaşına dönüştü.

1731 yılının Aralık ayında Rus elçisi Tevkelev, Bukenbay Batırın yardımıyla Rusya uyrukluluğuna kabul etmede direnen Batır Sultan ve muhalif boy başkanlarının çoğunu ikna ederek yemin ettirdi. 1732 yılının şubat ayında Küçük Cüz boy başkanlarının büyük bir kısmı bu karara katıldı. 1732 yılının Temmuz ayında ise Orta Cüz boy başkanları ve Orta Cüz Hanı Semeke Rusya uyrukluluğuna geçmek için Tevkelev'e başvurdu.

Rusya'nın Kazakları kendine tabii etme maksadıyla Küçük Kazak Ordasına göndermiş olduğu bu anlamdaki ilk elçilik heyeti, görevini başarı ile tamamlayarak, 1733 yılında Ebu'l-Hayır'ın elçileriyle birlikte Rusya'ya döndü³⁵.

Ertesi yıllarda Rus hükümeti tarafından Kazakların uyrukluluğunu pekiştirme yönünde bir sıra önlemler alındı. 1734'te İ.Kirilov³⁶ başkanlığında Kazak Ordaları'na bir araştırma ve inceleme heyeti gönderildi. Heyetin görevleri arasında Kazak Ordaları'nın sanayi ve ticari ilişkilerini öğrenmek, Kazak

³⁴ K.R.O., Tom 1, Belge no: 33, s.48-86.

³⁵ K.R.O., Tom 1, Belge no: 33, s.48-86.

³⁶ Ober sekreter (Senato sekreteri), Orenburg ekspedisyonu şefi (1734-1737). Siyasetinde "parçala ve hükmet" prensibinden yola çıkan Krillov, Başkırdistan'ın kolonizasyonunda büyük rol oynadı. Rus tarihçisi Soloviyev, Krillov'un Orenburg'u inşa etmeye başlarken hükümete gönderdiği bir raporda Kazaklar ile Başkırlar arasındaki düşmanlıktan söz ettiğini yazdı: Krillov, Söz konusu bu iki halk hakkında: "Aralarındaki uyuşmaya hiçbir zaman müsaade edilmemelidir, gerektiği zaman özellikle birbirlerine karşı ayaklandırılmalı ve gerektiği zaman ise uzlaştırılmalıdırlar" demiştir. (XX. Cilt, s. 529-530). Bkz. *Proşloye Kazahstana v İstočnikah i Materialah, Sbornik I*, Almatı 1997, s. 358.

Ordaları sınırlarına ileri karakol ve kaleler inşa etmek, Orta Asya ile Kazak Ordaları arasındaki ticareti canlandırmak vs. bulunuyordu.

İ.Kirillov Or nehri deltasına bir kale inşa etti ve bu kaleye Orenburg adını verdi. Ancak daha sonraki tarihlerde bu kaleye Orsk adı verildi. Orenburg adı ise bugünkü Orenburg şehrinin yerinde bulunan ve XVIII. yüzyılın 40'lı yıllarının başında inşa edilen kaleye verildi.

1734'ün Nisan ayında Çar hükümeti tarafından Kazak Ordaları'nın üçünü de Rusya uyrukluğuna kabul etme ile ilgili, İ.Kirillov'un çalışma grubuyla birlikte bir tezkere gönderildi. 1738'in Ağustos ayında 150 boy başkanı daha Rusya uyrukluğuna kabul ettiklerine dair yemin etti. 1740'ın Ağustos ayında Kalmuk saldırılarının arttığı bir dönemde, ölen Semeke'nin yerine geçen Orta Cüz Hanı Ebu'l Mamed ve Orta Cüz'ün önemli ismi Abılay Sultan ile birlikte 128 boy başkanı ve çok sayıda insan da yemin etti. 1742 yılının Temmuz ayında Orenburg'ta Janıbek Tarhan, İset Batır ve Janıbek Sultan ile birlikte 730 Kazak boy başkanı da Rusya tabiiyetine geçtiklerine dair yemin ettiler.

Şunu da belirtmek gerekir ki, XVIII. Yüzyılın 30'lu yıllarında yalnızca küçük ve Orta Cüz değil, Büyük Cüz'ün büyük bir çoğunluğu da Rus uyrukluğuna geçmek için ricada bulundu. Örneğin 1733 yılında kaleme alınan ve Büyük Cüz sultanları ve beyleri tarafından İmparatoriçe Anna'ya gönderilen bir mektupta, büyük Kazak ülkesinin beylerinin, Çarıçenin uyrukluğuna geçmek istedikleri belirtilmektedir³⁷.

Daha sonraları Nisan 1738'de Büyük Cüz Hanı Julbars, uyrukluğa geçmek için İmparatoriçe Anna'ya müracaat etti. Julbars bu tarihe kadar Kalmuklarla mücadele ederek Taşkent'i Kalmuk işgalinden kurtarmıştı. 19 Eylül 1738 tarihinde Kazak Büyük Cüz'ün Rus uyrukluğuna kabul edildiğine dair İmparatoriçe Tezkeresi yazıldı şöyle ki: "Julbars Han, seni ve senin boy başkanlığını ve bütün halkını uyrukluğumuza kabul ediyoruz ve bize bağlı kalacağına dair seni yemin etmeye davet ediyoruz"³⁸. Ancak Büyük Cüz'ün uyrukluğa geçmesi o tarihlerde tamamlanamadı. Çünkü Kokand feodallerinin entrikaları sonunda Julbars Han öldürülmüştü³⁹. 1758'de Kalmukları hezimete uğratan Boodı Han hükümeti Büyük Cüz üzerinde hakimiyetini kurdu. Ancak Çin'in nüfuzu bu Cüz'un yalnızca doğu göçebe bölgelerinde etkili oldu, batı

³⁷ K.R.O., T.I, Belge no: 45, s. 101-103.

³⁸ K.R.O., T.I, Belge no: 66, s. 129.

³⁹ Suleymanov-V.A., Moisyev, İ. *İstoriya Kazahstana XVIII. Veka*, Alma-Ata, 1988, s.33; Moisyev, *Djungarskoye...*, s.114, Ş.V., Çimitdorjiyev, *Vizaimotnaşeniya Mongolii i Rassii XVII.-XVIII. vv.*, Moskova-1978, s.148.

bölgeleri ise Taşkent hakimiyeti altındaydı. Büyük Cüz Kazakları ancak XIX. Yüzyılın Ortalarında Rus uyrukluğuna geçebildi.

Kazak ileri gelen aşiret reisleri arasında Rus uyrukluğuna kabul etmenin sonuçları hakkında olumlu yönler de olduğu belirtilmektedir. Örneğin, Bukenbay Batır, Canıbek Sultan ve diğerleri bu hususta şöyle diyorlardı: "Kaysaklar Rus uyrukluğuna geçmenin yararlarını hissetmemiş olamazlardı, en azından Kazak bile bunu hissetmiştir. Çünkü önceleri hiç kaftanı olmayan şimdi iki kaftanı oldu, bir kaftanı olanların ise şimdi çok kaftanları var. Buna benzer, diğer ihtiyaçları da karşılanmaktadır... Rusya uyrukluğuna kabul edinceye kadar "yalnızca beyaz çadırlar değil, isten kararmış siyah çadırlar bile hayal edilirdi... çoğun tek bir atı vardı, koyun ise beş on taneydi, tek bir inek yoktu", oysa Rus uyrukluğuna kabul ettikten sonra..." çok yararlar sağlandı, bu yararları kimse inkar edemez⁴⁰.

XVIII.yüzyılın 40'lı yıllarının başında Kalmuk Hontayşasının akınları sona erdi. Rus hükümeti Kalmuk Hükümdarına özel elçiler göndererek Kazakların Rus uyrukluğuna geçtiğini ve kendilerine karşı saldırı yapırsa askeri güçle korunacaklarını Kalmuklara bildirdi⁴¹. Uyrukluğa geçişin ilk yıllarında Kazaklara İrtiş nehrinin doğu kıyısına göç etme izni verildiği için bu bölgedeki göçebe Kazakların sayısı arttı.

Küçük ve Orta Cüz Kazaklarının Rus uyrukluğuna geçmesinden sonra feodaller arasındaki hanlık kavgaları yeniden kızıştı. Özellikle Ebu'l-Hayır Han ile Orta Cüz Sultanı Barak arasındaki düşmanlık, Ebu'l-Hayır'ın her iki Cüz'e de Han olmak istemesi ve bu uğurda harcadığı çabalardan sonra arttı. Bu uzun süren savaş, Ebu'l-Hayır Han'ın Ağustos 1748'de Barak Sultan tarafından öldürülmesiyle sona erdi⁴². Daha sonraki tarihlerde ruslar Kazak hanlarını belirlemede önemli rol oynadılar. Bu durumun ilk örneğini de Ebu'l-Hayır Han'ın öldürülmesinden sonra, oğlu Nurali Sultan'ın Petersburg'un onayı ile Han ilan edilmesinde görmekteyiz⁴³.

⁴⁰ K.R.O., Tom 1, s. X; Belge no: 96, s.239 v.d.

⁴¹ Orhan, Doğan, *Ebu'l-Hayır Han Dönemi Kazak-Rus Münasebetleri (1718-1748)*, (Basılmamış doktora tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s.180-192.

⁴² *İstoriya Kazahskoy SSR*, T. 3, s. 71; Levşin, a.g.e.T.2, s. 176-177; P.L.,Rıçkov, *İstoriya Orenburgskaya (1730-1750)*, Orenburg, 1896, s. 87.

⁴³ Doğan, *Ebu'l-Hayır Han Dönemi...*, s.225-232.

İncelediğimiz belgelerden de anlaşıldığı gibi⁴⁴ özellikle XVIII.yüzyılın ilk yarısında Kazak Hanlıkları ile Rusya arasındaki münasebetler, sonuç olarak bize: Ekonomik bakımından geri kalmış, devlet anlayışı az gelişmiş, düzenli ordu bulunmayan ve az iskan olunmuş Kazak Ordalarının, komşu ülkelere yem olmaktan kurtulamayacağı gibi tarihî bir gerçeği göstermişti. Kazaklar Çarlığın himayesi altına girmekle belki de yok olmaktan kurtuldular. Ama Çarlığın daha sonraki dönemlerde uygulamış olduğu baskıcı politika, Kazak halkının tarihinden, kültüründen, dilinden, dininden vs. uzaklaşmasına sebep oldu. Çar yönetimi ayrı ayrı feodalleri destekleyerek, bir feodalin diğerine karşı daha güçlü olmaması konusunda özen göstermiş, Kazak Ordalarına karşı sömürgeci bir politika uygulamıştı.

Kazak Ordalarını kendine tabii kılan Çar yönetimi, ilk iş olarak kendi çıkarları doğrultusunda Kazakları, Başkırtları, Kalmukları ve diğer toplulukları birbirine karşı kışkırtmaya başlamıştı. Örneğin Orenburg valisi Neplüev⁴⁵ aynı tarihî ve etnik kökene mensup olan Başkırtlarla Kazaklar arasındaki dostluğu ortadan kaldırmak için çok çaba sarf etmişti. Neplüev bu iki halkı birbirine karşı kışkırtarak bunların Ruslara karşı ortak hareket etme ihtimalini ortadan kaldırmaya çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Neplüev'in Kazaklarla Başkırtlar arasına attığı fitne tohumları, sonuçta bu iki halkın birbirlerine karşı düşman olmasına ve parçalanmalarına sebep oldu. Aynı tarihe ve kültüre mensup olan bu iki halkın arasındaki düşmanlık, neticede, Rusların Orta Asya topraklarına doğru ilerlemesine; Taşkent, Türkistan, Hive ve Fergana bölgesini ele geçirmelerine, kısmen de olsa yardım etti⁴⁶.

THE PLACE OF KAZAKH KHANETES IN THE RUSSIA'S CENTRAL ASIAN POLICY

(In The First Half Of The XVIIIth Century)

This study concentrates on Kazakh Khanetes-Russia and Russia-Central Asia relations especially in the first half of the XVIIIth century, on the basis of Russia's Kazakh Khanetes and Central Asia policy. The importance of the Kazakh armies in the Russia's foreign policy, including Asia, and Russia's Kazakh policy were studied. The negative impact of Kazakh-Kalmuk Wars on the Kazakhs was shown as the most important reason that forced the Kazakh Khanetes to establish close relations with Russia. In this respect, the remarkable change in Kazakh Khanetes-Russia relations were explained in detail. Finally, the methods explained which were used by Russia in order to increase her influence on the Kazakh Khanetes after their acceptance of Russia's protection.

⁴⁴ K.R.O., T.I'de yayınlanan belgelerin toplamı 276'dır. İncelediğimiz belgelerden yola çıkarak ve Kazak-Rus münasebetlerinin ilk aşamasını gösteren belgelerin tamamını göz önünde bulundurduğumuzda bu sonuca varmaktayız.

⁴⁵ Neplüev İ.L. (c.öğ.1693-ölm.1773). İmparatoriçe Elizavet Petrovna döneminde Orenburg bölgesi valisi (1744-1760) olmuştur. Orenburg'un temellerini atan kişidir. "Askerî Hatlarda" 70'e yakın kale inşa eden tipik bir Rus kolonizatördür. Bkz. *Proşloye Kazahstana v İstočnikah i Materialah, Sbornik I*, Almatı 1997, s. 360.

⁴⁶ *Proşloye Kazahstana v İstočnikah i Materialah, Sbornik Ftaroj*, Almatı 1997, s.71-72.